

Прегледни научни чланак

DOI: 10.7251/SIN2102006J

UDK: 159.9:17.023.32]:37.018.1(091)

Примљен: 1. септембар 2021.

Прихваћен: 18. октобар 2021.

Слободан Јовић

Самостални истраживач

Контакт:

Слободан Јовић
slobodjov@gmail.com

Објављено под условима Creative Commons Ауторство-Некомерцијално-Без прерада 4.0 Међународне јавне лиценце (CC-BY-NC-ND) која допушта кориштење, дијељење и умножавање дјела, али само у некомерцијалне сврхе и уз услов да се исправно цитира дјело и аутор, те упуту на извор. Лиценца не допушта дијељење дјела у прерађеном или измијењеном облику.

Аутор у раду настоји да укаже на континуитет физичког кажњавања дјетета који траје од првих цивилизација па до модерних времена. Од древних цивилизација, од почетака писмености, тјелесне казне су неодвојиви пратилац дјечјег живота. Прво помињање дјетета везано је за његово тјелесно кажњавање. Аутор наводи аргументована противљења значајних педагога оваквом поступању са дјецом. Указује и на културолошке прилике које у великој мјери одређују благост односно строгост у поступању са дјецом. Истакнуто је да физичко кажњавање дјетета може бити и ритуалне природе, али и да се у српској култури васпитање и кажњавање често поистовјеђују.

Кључне ријечи:

физичко кажњавање, кажњавање, ритуално кажњавање, дијете

Увод

Неопходно је на самом почетку дефинисати основне појмове у раду, а то су кажњавање и физичко кажњавање. Под кажњавањем подразумијевамо смишљено и намјерно давање негативних поткрепљивача и ускраћивање позитивних, што бива условљено дјететовим непожељним понашањем. Кажњавање се предузима у циљу смањивања вјероватноће појављивања негативног понашања (Lalić, 2003, p. 246).

Физичко кажњавање је кажњавање које укључује примјену јаке физичке дражи. Основна карактеристика физичких казни је примјена физичке силе према неком појединцу с циљем да се постигне покоравање или потискивање непожељног понашања (Gašić Pavišić, 1988, p. 25).

Различита друштва другачије гледају на примјењивање награда и казни у

васпитању. У појединим друштвима физичко кажњавање дјете готово да и не постоји, док се у појединим сматра неопходним поступком приликом васпитања дјете. Подаци показују да су физичке казне најчешћи облик кажњавања. Примјењивање физичких казни расте током преласка из ране у каснију фазу дјетињства, а учесталост физичких казни високо корелира са вербалним укорима, а ниско корелира са степеном толеранције и пермисивношћу (Kon, 1991, p. 208).

Примјена тјелесних казни је културолошки условљена. Поједине друштвене заједнице благонаклоно гледају на примјену овог васпитног поступка, док поједине то забрањују. Тако, на примјер „културу којој припадају амерички Индијанци карактерише релативно мало учешће кажњавања младих“ (Lalić, 2003, p. 253). Културне разлике су присутне и у истраживањима облика кажњавања. У САД кључну улогу у доношењу казне имали су наставници, док су у Совјетском Савезу о казни доминантно одлучивали ученици.

Истраживања аутора (Duke, 1990, p. 446, Parke, 1977 p. 73) указују на то да дјечаци бивају много чешће физички кажњени у односу на дјевојчице. Такође, ови аутори су дошли до сазнања и да постоје разлике у понашању наставника према дјевојчицама и према дјечацима. Налази њихових истраживања показују да наставници много чешће санкционишу дјечаке и да при томе учестало користе гласна и физичка ограничења, али и да у породичном амбијенту дјечаци су много чешће кажњавани него дјевојчице. Очеви су попустљивији према кћеркама, док су мајке попустљивије према синовима (Lalić, 2003, p. 249).

Методолошки оквир проучавања

Методолошки оквир теоријског проучавања обухвата проблем, предмет, циљ и задатке теоријског проучавања.

Проблем овог теоријског проучавања је анализа и утврђивање континуитета физичког кажњавања дјетета од древних цивилизација до савременог доба, као и утврђивање ставова истакнутих педагога и мислилаца о поступку физичког кажњавања дјетета.

Предмет проучавања је утврђивање и расвјетљавање схватања о физичком кажњавању дјетета у историји педагошких идеја и школства, како у свијету, тако и на нашим просторима. Предмет проучавања је и утврђивање и расвјетљавање схватања о ритуалном кажњавању дјетета.

Циљ проучавања је студиозније анализирање схватања педагошких класика и истакнутих српских педагога о поступку физичког кажњавања дјетета.

Задаци проучавања: а) Указати на историјски преглед схватања о физичком кажњавању дјетета, почевши од првих цивилизација до данашњих дана; б) Указати на историјски преглед схватања о физичком кажњавању дјетета на нашим просторима; в) Указати на феномен ритуалног кажњавања дјетета.

У проучавању су примјењене метода теоријске анализе и синтезе, исто-

ријска метода и компаративна метода.

Метода теоријске анализе и синтезе је примијењена у сврху анализе доступних текстова истакнутих педагога и мислилаца који су разматрали проблем физичког кажњавања дјетета. Ова метода је примијењена и у анализи доступних монографија, уџбеника и чланака које се баве тематиком везаном за проблем проучавања. Пошто се наш рад бави проблемом физичког кажњавања дјетета и његовог континуитета од далеке прошлости до данашњих дана, то је условило примјену историјске методе у проучавању. Коришћење компаративне методе у проучавању неопходно је у циљу поређења схватања различитих аутора о примјени тјелесне казне у васпитању, као и ставова који су у различитим епохама били доминантни када је ријеч о овом васпитном поступку. Главни истраживачки поступак који смо примијенили у проучавању је анализа садржаја, а примијењен је у циљу квалитативне анализе проучаваних текстова.

Резултати проучавања

Историјски преглед физичког кажњавања дјетета

У досадашњем цивилизацијском развоју ни у једном периоду положај дјетета није био завидан. Најстарији писани трагови о теми школе и васпитања иду у прилог реченој тврдњи. Тако и записи из древног Сумера који датирају из периода од око прије пет хиљада година свједоче о тегобном статусу оновременог дјетета. Запис на сумерској глиненој таблици доноси свједочење о физичком кажњавању које је дијете морало да истрпи од стране старијих, учитеља и родитеља. „Сумерски симбол за казну састојао се из два знака: знака за палицу и знака за месо“ (Spevak, 2009, р. 27 – 28). Примјењивање овако ригидних васпитних поступака обесхрабрује, ако имамо у виду околност да су Сумери били интелигентан и прогресиван народ који је човјечанству даровао бројна открића, од којих су најзначајнија точак и писмо.

У концепту васпитања у коме је присутна доминација одраслих над дјецом, свака побуна и показивање индивидуалности, те жеља за аутономијом и самосталношћу, сматрани су најгрубљим моралним преступом. Астеци су кажњавали дјецу тако што су у ватру бацали бибер, а дијете држали лицем изнад ватре (Spevak, 2009, р. 31).

У античким полисима Атине и Спарти примијењивано је тјелесно кажњавање омладине. По Аристотеловом свједочењу дјеца су васпитавана „помоћу задавања бола“, с тим што је васпитање у Атини у односу на Спарту било знатно хуманије, о чему свједоче Периклове ријечи о томе да они своје васпитанике не васпитавају силом, него слободом (Žlebник, 1965, р. 18).

Положај дјеце у античком периоду и у периоду средњег вијека био је веома тежак. Бивају мучена глађу, тучена или су предмет трговине. Византијски цареви издају законе који забрањују продају дјеце. Већина средњовијековних

писаца са ужасом се присјећа свога дјетињства. Лојд Де Мос је истицао да што даље идемо у историју, све је нижи ниво бриге о дјеци, „све чешће их убијају, туку, тероришу и силују“ (De Mause, 1974, p. 2). Овај аутор је говорио о дјетињству као ноћној мори из које смо тек недавно почели да се будимо. Указивао је на континуитет рутинских пракси физичког кажњавања и насиља према најмлађима које су спроводили родитељи и сродници (Lungulov, 2019, p. 53 – 54). Према дјетету се у том историјском периоду гаји амбивалентан став. Оно је истовремено и персонификација невиности и оличење природног зла (Kon, 1991, p. 273).

У свим дијеловима европског континента, током средњег вијека, дјеца су била физички кажњавана, али је та пракса била посебно заступљена у Енглеској. Тамошњи родитељи и педагози у XVI и XVII вијеку били су чувени по суровости у цијелој Европи, што је допринијело појави мазохизма код неких дјечака. Енглески просвјетитељи из времена XVII и XVIII вијека су се бавили негативним посљедицама физичког кажњавања дјеце. Џон Лок је у дјелу *Мисли о васпитању* заступао став да се физичке казне примјењују умјерено зато што ропска дисциплина подстиче формирање ропског карактера (Lok, 1950).

Физичко кажњавање дјеце заснивало се на пуританском дискурсу који је дјетињство доживљавао као период зла и дивљаштва. Овај дискурс је доминирао у европској хришћанској култури (Vranješević, 2014). Пошто су сва људска бића грешна и са гријехом долазе на свијет, дијете је било доживљено као главни носилац грешности. Од одраслих чланова заједнице се очекивало да изворно грешну дјечју природу преобликују строгошћу и васпитањем. Томас Хобс који је један од заговорника оваквог васпитања сматрао је да су дјеца по природи зла, да су склона анархији, те да је задатак васпитања да дисциплинује и ограничи њихову необуздану природу (Hobs, 1991). Оваква схватања су утемељена на представи о дјетету као бићу код којег доминира принцип задовољства, као бићу које увијек тежи задовољавању својих нагона и жеља. Мисија одраслих, по пуританском схватању васпитања и дјечје природе, јесте да системом ригидних закона, мјера и правила усмјеравају дјечје понашање у правцу друштвено пожељног, не дозвољавајући да изворна дјечја природа дође до изражаја. „Овај педагошки став је оличен у речима Сузан Весли, мајке Џона Веслија, оснивача методизма. У писму упућеном сину 1732. године она пише: ‘Њихову вољу треба рано сломити: треба почети још пре него што буду у стању да самостално трче, течно говоре или говоре уопште (...) треба их терати да раде оно што морају, ако треба десетак пута их ударити да би се постигао ефекат (...) сломи њихову вољу сада и њихове душе ће живети и вероватно ће бити захвални до краја живота’“ (Vranješević, 2014, p. 9).

Васпитање у феудалном периоду се темељило на принципу „моли се и ради“, а пошто је тјелесност представљала тамницу за душу, било је неопходно живјети у складу са аскетским начелима што је резултовало строгом

дисциплином и тјелесним казнама као доминантним васпитним поступцима (Žlebnik, 1965, p. 18). Против физичког кажњавања, грубости и суровости у васпитању снажно се залагао Марко Фабије Квинтилијан, још у првом вијеку нове ере. Његови захтјеви су дубоко хуманистички и потпуно на трагу савремених дидактичких и психолошких концепата, а тичу се бриге о томе да ученици не буду преоптерећени наставним градивом, да вријеме и одмор и учење буду равномјерно распоређени и да се равномјерно смјењују, као и да учитељи буду мудри, пажљиви и да се са родитељском топлином опходе према ученицима. Своја прогресивна схватања Квинтилијан износи и критикујући тјелесно кажњавање дјеце: „Не бих хтио да се дјеца шибају, без обзира што је то свеопшта пракса (...) Прво зато што је то сраман и понижавајући начин кажњавања (...) У сваком случају то је насиље, што би свако признао када би жртва шибања био човјек старије доби (...) Осим тога, када се дјеца туку, бол и страх често проузрокују тако ружне ствари о којима није угодно и пристојно говорити, а то касније зна бити извор стидљивости која обесхрабрује и чини дијете потиштеним, тако да оно са гађењем почиње издјегавати и само свјетло дана (Kvintilijan, 1985, pp. 60 – 61).

Хербарт је у погледу кажњавања дјеце говорио о могућности ускраћивања хране, затварања и сл, а заговорници Хербартових педагошких идеја су готово читав један вијек имали пресудан утицај на српску педагошку науку. Тако водећи српски хербартовац, Војислав Бакић, у *Ойшшој педагогици*, говорећи о казнама, наводи духовне казне, казне затвором, рад као казну, а у тјелесне казне спадају стајање и сједење на заседним мјестима, те ускраћивање хране (Bakić, 1898, према: Trnavac, 1996, pp. 30 – 33).

Мишел Монтењ се у дјелу *Оілеги о васишшању* противио физичком кажњавању дјеце, тврдећи да строге дисциплинске мјере школе претварају у тамнице. Уђете ли у њих, нађете се у разредима засутим крвавим иверјем врбових шиба, чујете само дреку деце коју кажњавају (...) уместо да се дециотвара воља за учењем, према њима се само сурово опходи и улива им се страх. Њих туку да би им напунили главу знањем: али да оно буде корисно није довољно унети га у себе, потребно је њиме овладати“ (Montenј, 1953, према: Trnavac, 1996, p. 22).

У периоду хуманизма јављају се педагози који критикују физичко кажњавање дјетета, залажући се за педагошко ослобођење, те подстичу игриво учење, дјечју радост и уважавање дјечјег душевног живота. Виторино дел Фелтре (Vittorino da Feltre) је најистакнутији из реда хуманистичких педагога који је настојао да у школској пракси реализује Квинтилијанове педагошке идеје (Sprevak, 2009b, p. 32). Његове идеје су биле иновативне, а у њиховој основи стајала је усмјереност на дијете. Настојао је да са ученицима успостави пријатељски однос прилагођавајући наставне садржаје њиховим способностима. Доста пажње посвећивао је амбијенту и окружењу у коме се настава одвијала (Sprevak, 2009b, p. 32). Дјеца су га описивала као успјешног учитеља

који их воли и брине о њиховом здрављау, карактеру, а наставу настоји да прилагоди индивидуалним способностима ученика. Из васпитног процеса је укинуо физичко кажњавање и увео ђачку самоуправу (Spevak, 2009b, p. 34).

Кажњавању у васпитању се супротстављао и Ерих Фром сматрајући да дисциплина која је догматски наметнута код васпитаника ствара осјећање страха и непријатељства, а такве емоције спутавају предузимљивост и аутентичност дјетета. Стога су „опсежне дисциплинске мере према деци штетне и ометају нормалан психички развој“ (From, 2003, p. 9).

Александар Нил је био велики противник физичког кажњавања и овај принцип антиауторитарног васпитања спроводио је у својој школи у Самерхилу. Сматрао је да уколико се буде подвргавало тјелесној казни дијете ће бити невоспитано, мрзовољно, навикнуто на кажњавање, тако да „греша како би изазвало неку врсту емотивног реаговања од стране родитеља“ (Nil, 2003, p. 137).

Васпитање без кажњавања је, по мишљењу многих аутора, идеал коме у васпитању и образовању треба тежити. „То што се тај идеал у васпитној пракси никако не остварује, само је доказ несавршености праксе, а не недостижности идеала“ (Gašić Pavišić, 1988, p. 7). О забрани физичког кажњавања дјеце Маринковић и Николић (2014) наводе да ниједна земља у Европи не дозвољава физичко кажњавање дјеце, нити било какав облик вербалног насиља у школама. У британским школама које добијају средства од државе, физичко кажњавање је забрањено 1987. године, а у осталим приватним школама 1999. У Канади је тјелесно кажњавање забрањено 2000. године. У Индији, Непалу, Пакистану, Еквадору, двадесет држава у Америци и данас су дозвољени поједини облици физичког кажњавања ученика (Marinković i Nikolić, 2014, p. 142).

Положај дјетета никада у историји није био нарочито завидан. Прво помињање дјетета повезано је са његовим физичким кажњавањем. Дубље понирање у прошлост суочава нас са све суровијим односом према дјетету. У периоду римске империје Квинтилијан се бори против физичког кажњавања дјетета и заговара посве модерне и револуционарне педагошке ставове. У средњем вијеку према дјетету се гајио амбивалентан однос. Било је отјелотворење грешности људске природе, аи и персонификација невиности. Физичке казне су у овом периоду сматране легитимним васпитним поступком. Период хуманизма и ренесансе доноси другачији поглед на дијете, доази до већег интересовања за дјечји дужевни живот и дјечју индивидуалност. У том периоду оригиналношћу педагошких схватања, која, између осталог, подразумевају и укидање тјелесног кажњавања, издваја се педагог Виторино дел Фелтре. У XX вијеку против ауторитарног васпитања и тјелесног кажњавања, између осталих, устају Александар Нил и Ерих Фром. Нил је своје теоријске ставове настојао да реализује у школи у Самерхилу.

Ритуално кажњавање дјеце и физичко кажњавање у историји школства на нашим просторима

Физичко кажњавање је присутно у многим културама, па тако и у српској култури. Оно може бити и ритуалне природе, његов циљ не мора увијек бити кажњавање и понижавање дјетета. Обичај ритуалног шибања ђака забиљежио је Вук Караџић у тексту под називом *Субоџа – ђачка дубоџа*. Овај обичај се састојао од тога да су учитељи без икаквих јасних разлога тукли дјецу, а једини разлог био је што је то падало у суботу. Трагајући за коријенима овог обичаја, Веселин Чајкановић проналази сличне обичаје које су упражњавали Спартанци и у њима налази дубље митско и смисаоно значење. Овакав обичај утемељен је на увјерењу да у самом обичају кажњавања има и нешто добро за младе ђаке, „онако као што је наш народ уверен да је шибање о Божићу спасоносно“ (Ћајкановић, 1994, р. 325).

Када је ријеч о предметима који су коришћени за кажњавање, водило се рачуна да не буду употребљени они за које се вјерује да имају хтонску моћ. Тако је забрањивано да се дјеца туку метлом, јер би се тако са предмета на дијете могао пренијети негативизам који тај предмет посједује. Избор младе љесковине као предмета за кажњавање, изгледа, није случајан. Овом се дрвету у словенским и другим културама приписује чудотворна моћ и вјерује да ће благодети са дрвета прећи и на дјецу.

Ритуално тјелесно кажњавање дјеце један је од најраспрострањенијих и најбољих начина да се магијски подстакне и убрза њихов физички развој (Требјеџанин, 1991, р. 218). Најчешће забране везане су за „ударање детета“, а анализа ових табуа открива да је забрана усмјерена не на сам ударац, већ на додиривање дјетета магијски опасним предметима. У многим нашим крајевима забрањено је ударити дијете вретеном као што је забрањено дијете ударити и метлом. У височкој нахији кажу да „не ваља мушко (дете) ударити метлом: једни кажу да неће расти, а други да ће га замести зверад“ (Требјеџанин, 1991, р. 219).

У монографији Жарка Требјешанина (1991) која се бави поимањем дјетета и његовог одрастања у народној, традицијској култури код Срба, истиче се, на основу анализе фолклорних књижевних облика, да у васпитању и социјализацији дјетета физичка казна има знаајно мјесто. У погледу односа награде и казне, истиче аутор, етнографска грађа показује да су родитељи у Србији у погледу награда много рестриктивнији, јер се руководе филозофијом да благост у васпитању „квари децу“. Код физичког кажњавања постоји широк репертоар казни које родитељи примјењују.

Кажњавање је честа васпитна техника у нашој традиционалној култури. Преовладава мишљење да дијете неће постати добар човјек уколико не буде кажњавано. „У Србији, народна теорија и пракса васпитања незамисливе су без телесног кажњавања (...) Батине с обзиром на пол детета, такође су

неравномерно заступљене. У патријархалној култури родитељи далеко чешће бију мушку него женску децу“ (Требјеџанин, 1991, р. 323 – 324).

Вера Ерлих је у периоду прве половине прошлог вијека испитивала обиљежја југословенске породице, у оквиру чега се бавила и проблемом физичког кажњавања дјеце. Резултати истраживања су показали да су физичке казне распрострањене, да се уобичајно примјењују у више од двије трећине породица, те да су најблаже на простору Македоније, а најстрожије на простору Србије (Гашић Павишић, 1988, р. 28).

На просторима Србије током XVIII вијека Ђорђевић (1958) наводи да је било мало ученика. Узрок томе је у чињеници што је образовање било лишено сваке практичне сврхе и што је било намијењено само онима који су намјеравали да се припремају за свештенички позив. Васпитање и образовање су се одвијали кроз учешће у непосредном раду, заједно са старијим члановима заједнице. Ученици веома често напуштају школу услед тешкоћа у учењу и сурове дисциплине, али и због слабог знања. Казнама бивају подвргнути због непоштовања дисциплине, али и због слабог знања. Казне су биле моралне и тјелесне. Моралне казне су опомена, укор, грдња, поруга, а тјелесне стајање ван клупе, клечање, вучење за уши, ударање прутем, затвор (Ђорђевић, 1958, р. 22).

Током деветнаестог вијека у школама у Србији је било примјењивано тјелесно кажњавање ученика. Оно се примјењивало од првих дана када је дијете ступило у школу. Познати pjesник Сима Милутиновић Сарајлија се пожалио да га је учитељ сурово истукао, те да након тога више није долазио у школу. Све до 1831. године нису постојала никаква правила која су ограничавала кажњавање (Spasić, 2008). Дјеца су тешко подносила суровост кажњавања. У школу се полазило са десет година, али су након првих бруталних кажњавања многа дјеца бјежала у шуме, па су школске власти слале жандарме да их отуда враћају у школу (Spasić, 2008, р. 175).

Гушењем устанка у Србији 1813. године престале су да раде школе, али се након 1830. Године стварају услови за њихово поновно покретање. Након обиласка српских школа 1838. Године, тадашњи министар просвјете Стефан Стефановић, сагледавши стање у школству на територији кнежевине Србије, доноси *Наставленије учишљима њравншљсљвени и обшесљвени школа у Књажесљву Сербији*. Ова правила су била прва правила и упутства о раду у школи намијењена учитељима. Овим упутствима нису биле забрањене тјелесне казне, али су у великој мјери ограничене. Из радова Владете Тешића може се сазнати да су током деветнаестог вијека били чести случајеви суровог поступања са ученицима, па и злостављања ученика. Поменута упутства имала су за циљ да таква поступања са дјецом сведу на најмању могућу мјеру, па је члан девет *Наставленија* гласио: „При раздавању казни и награжденија, при укоравању или похваљивању, треба учитељ свагда умерен, правдољубив и безпристрасан да буде, да се од велике јарости, непристојни псовки и

саблазителни речи чува и удаљава: особито нек се чува да у јарости које дете не каштигује, чим би дете осакатати у здрављу његовом навек нашкодити могло. Казни треба свагда да су учињеној кривици соразмерне и да се, као и похвале, без сваког пристрасија раздају. Вообшче пак с малом, слабачком, болешљивом и страшљивом децом треба учитељ много терпенија и призренија да има (Prema: Spasić, 2008, p. 175).

Студија Зорослава Спевака и Лане Томчић (Spevak i Tomčić, 2019) на темељу личних наратива, личних доживљаја и историја дјетињства испитаника сумира карактер дјетињства половином прошлог вијека на нашим просторима. Налази овог проучавања показују да су саставни дио дјетињства на нашим просторима у не тако давној прошлости били мукотрпан физички рад који је заузимао више времена од игре, свеprisутно кажњавање дјеце на различите начине, ускраћивање хране, као и строго подређен положај дјеце у односу на родитеље и друге старије.

Биљана Лунгулов подсјећа да без обзира на наша увјерења и ставове, требамо да прихватимо чињеницу да су у блиској прошлости дјеца била изложена ризицима од болести, смрти и дискриминације, „те да су била систематски физички кажњавана, несрећна и ућуткивана“ (Lungulov, 2019, p. 52). Упркос конституисању новог сензибилитета према дјетињству и према дјечи, свједоци смо да и даље постоје популације дјеце које су предмет експлоатације, злоупотребе и чија дјечја и људска права бивају угрожена. Савремено родитељство, стога, представља тријумф у односу на патње из прошлости, јер родитељска пажња, брига и љубав нису одувјек били главна обиљежја родитељског односа према дјечи „док насиље, сиромашто, беда и депривација (деце) имају много дужу и много давнију историју него што то себи можда желимо да признамо“ (Lungulov, 2019, p. 53 – 54).

У српској култури и историји школских и просвјетних прилика уочено је постојање физичког кажњавања дјетета. Овакво поступање са дјететом сеже у далеку прошлост. Уочена је и појава ритуалног кажњавања дјетета чији циљ није нужно повређивање дјетета, већ његова добробит. Ритуално кажњавање дјетета повезано је са митско-магијским радњама чији је циљ поспјешивање раста и развоја дјетета.

Почетком XIX вијека због уоченог суровог поступања са дјецом у школи, просвјетне власти у Кнежевини Србији настоје да ограниче физичко кажњавање што је резултовало доношењем писаних прописа и упутстава. Заговорници хербартијанске педагогије, која је готово читав вијек преовладавала на нашим просторима, допуштају постојање кажњавања у школској пракси, али и тјелесног санкционисања понашања ученика. Личне историје појединаца, лични наративи, показују да је физичко кажњавање дјетета неодвојив дио живота дјетета на нашим просторима и током двадесетог вијека.

Закључна разматрања и педагошке импликације

Значајни мислиоци и педагози (Квинтилијан, Монтењ, Нил) су се снажно супротстављали примјени физичког кажњавања дјете сматрајући да је оно погрешан васпитни поступак. У бројним културама кажњавање дјете је ритуалне природе. Коријени оваквих обичаја сежу у далеку прошлост и пре-дузимани су јер се вјеровало да могу поспјешити раст и развој дјетета. Такође, постојале су и забране о томе којим предметима се не смију дотицати дјета, а све да би се онемогућио прелазак негативизма са тих предмета на дијете.

Проучавања показују да се у различитим подручјима другачије гледа на примјену тјелесног кажњавања. У појединим крајевима се благоданом гледа на физичко кажњавање, док има крајева и култура гдје се оно не примјењује.

Положај дјетета у прошлости није био лак. Дјета су била кажњавана, остављана, била су предмет трговине и других нехуманих поступака. Такве праксе биле су присутне почевши од древних цивилизација, преко средњег вијека, а и данас у појединим земљама физичко кажњавање дјетета опстаје у неким облицима. Период хуманизма и ренесансе доноси другачије погледе на дијете и дјечју природу. Овај период доноси појачано интересовање за дјечју индивидуалност, емоционалност и аутентичност. У свим епохама постоје аутори који се аргументовано супротстављају тјелесном кажњавању дјетета. У српској традиционалној култури физичко кажњавање је честа васпитна техника, а кажњавање и васпитање у патријархалној култури су често поистовијећивани. Значајни педагози XX вијека заступају становиште да је физичко кажњавање штетно и да није у складу са хуманистичким концептом васпитања.

Даља проучавања овог проблема могла би ићи у правцу проучавања схватања истакнутих педагога о односу према дјетету и примјени физичких казни. Проучавања могу ићи и у правцу поређења схватања о тјелесном кажњавању у текстовима наших истакнутих педагога и текстовима педагошких класика. Сматрамо да би посебно драгоцјена била интердисциплинарна проучавања која би се бавила односом према дјетету у култури и умјетности, при чему би посебна пажња била посвећена проблему физичког кажњавања дјетета.

Различити артефакти ликовног карактера (слике, графике, цртежи), усмене књижевне врсте (пословице, изреке, питалице, бајалице, легенде) могу представљати драгоцјене изворе за сазнање о животу дјетета у прошлости, па и примјени физичких казни. Такође, и други не примарно педагошки текстови као што су белетристичка дјела: романи, приповијетке, мемоари, дневници, поетске збирке, могу пружити драгоцјену слику о животу дјетета у прошлости, на основу чега је могуће конципирати квалитетан педагошки програм прихватљив за данашње вријеме.

Литература

- Čajkanović, V. (1994). *Studije iz srpske religije i folkloru 1910 – 1924*. Beograd: SKZ, BIGZ, Prosveta, Partenon.
- De Mause, L. (1974). *The History of childhood*. New York: Harper and Row.
- Duke, D. L. (1990). Punishment. In R. M. Thomas (ed.). *The encyclopedia of human development and education* (446 – 449). Oxford: Pergamon Press.
- Đorđević, Ž. (1958). *Vaspitanje u Srba*. Beograd: Naučna knjiga.
- From, E. (2003). Predgovor. U: *Slobodna deca Samerhila* (D. Petrović, prev.). Beograd: Logos-art.
- Gašić Pavišić, S. (1988). *Kažnjavanje i dete*. Beograd: Prosveta.
- Hobs, T. (1991). *Levijatan* (M. Marković, prev.). Niš: Gradina.
- Kon, I. S. (1991). *Dete i kultura* (M. Marković, B. Marković, prev.). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Kvintilijan, M. F. (1985). *Obrazovanje govornika* (P. Pejčinović, prev.). Sarajevo: Veselin Masleša.
- Lalić, N. (2003). Primena postupka kažnjavanja u školi, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja* 35, 246 – 266.
- Lok, Dž. (1950). *Misli o vaspitanju* (M. Vailić, prev.). Beograd: Znanje.
- Lungulov, B. (2019). Da li je ranije zaista bilo bolje? Lični narativi iz istorije detinjstva: između stvarnosti i mita o zlatnom dobu (str. 47 – 57). Pogovor u: Z. Spevak, L. Tomičić: *Detinjstvo naših baka i ponekog deke (prilozi za istoriju detinjstva u srpskoj kulturi)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, elektronski izvor: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/>.
- Marinković, S. i Nikolić, V. (2014). Metaforično razvijanje motiva porodične kazne u pjesmi Mjesec i njegova baka Branka Čopića (iz perspektive modernog odnosa prema školskoj i porodičnoj kazni dece). U: *Zbornik sa naučnog skupa Nastava i učenje – savremeni pristupi i perspektive* (str. 131 – 144). Užice: Učiteljski fakultet.
- Nil, A. S. (2003). *Slobodna deca Samerhila* (D. Petrović, prev.). Beograd: Logos-art.
- Parke, R. D. (1977). Punishment in children: effects, side effects, and alternative strategies. In: H. L. Hom, P. A. Robinson (eds.): *Psychological processes in early education* (71 – 97). New York: Academic Press.
- Spasić, D. (2008). Školska disciplina u Srbiji u 19. i početkom 20. veka, *Norma*, 3, 173 – 182.
- Spevak, Z. (2009). Kratak pregled poštovanja – odnos prema detetu od Kvintilijana do Djuja. U: *Buduća škola I* (str. 27 – 39). Beograd: Srpska akademija obrazovanja.
- Spevak, Z. (2009b). *Kratka istorija detinjstva: udžbenik za studentkinje i studente pedagogije*. Novi Sad: Autorsko izdanje.
- Spevak, Z, Tomičić, L. (2019). *Detinjstvo naših baka i ponekog deke (prilozi za istoriju detinjstva u srpskoj kulturi)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, elektronski izvor: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/>.
- Trebešanin, Ž. (1991). *Predstava o detetu u srpskoj kulturi*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Trnavac, N. (1996). *Fragmenti o disciplini učenika*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Vranješević, J. (2014). Detinjstvo kao društvena konstrukcija, *Pedagogija* 1, 5 – 16.

Physical punishment of the child: from Sumer, Samerhil to today

Slobodan Jović

Independent researcher

The author tries to point out the continuity of physical punishment of a child that lasts from the first civilizations to modern times. From ancient civilizations, from the beginnings of literacy, corporal punishment has been an inseparable companion of children's lives. The first mention of a child is related to his corporal punishment. The author states the argued oppositions of important pedagogues to this treatment of children. Important thinkers and pedagogues (Quintilian, Montaigne, Neil) strongly opposed the application of corporal punishment of children, believing that it was the wrong educational procedure. In many cultures, punishing children is ritual in nature. The roots of such customs go back to the distant past and were undertaken because they were believed to be able to promote the growth and development of the child. Also, there were prohibitions on which objects children should not touch, all in order to prevent the transfer of negativism from those objects to the child. Studies indicate that the use of corporal punishment

is viewed differently in different areas.

The position of the child in the past has not been easy. Children were punished, abused, trafficked and treated inhumanely. Such practices have been present since ancient civilizations, through the Middle Ages, and even today in some countries physical punishment of a child survives in some forms. The period of humanism and the Renaissance brings different views on the child and the nature of children. This period brings an increased interest in children's individuality, emotionality and authenticity. In all epochs, there are authors who argue against corporal punishment of a child. In Serbian traditional culture, physical punishment is a common educational technique, and punishment and upbringing in patriarchal culture have often been equated. Important pedagogues in the 20th century are of the opinion that corporal punishment is harmful and that it is not in accordance with the humanistic concept of education.

The existence of physical punishment of a child has been noticed in the Serbian culture and history of school and educational circumstances. This kind of treatment of a child dates back to the distant past. The phenomenon of ritual punishment of a child was also noticed. Ritual punishment of a child is associated with mythical-magical actions aimed at promoting the growth and development of the child. At the beginning of the 19th century, due to the observed cruel treatment of children at school, the educational authorities in the Principality of Serbia tried to limit corporal punishment, which resulted in the adoption of written regulations and instructions. Proponents of Herbartian pedagogy, which has prevailed in our area for almost a century, allow the existence of punishment in school practice, but also the physical sanctioning of student behavior. Personal histories of individuals, personal narratives, show that corporal punishment of a child's life in our area and during the twentieth century.

Key words:

corporal punishment, punishment, ritual punishment, child
